

Vira Sulyma

Taras Shevchenko Institute of Literature
of the National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1468-9553>

Старожитні й новочасні сюжети-міфи-ідеологеми в дослідженнях Миколи Сулими

Ancient and modern plots, myths, and ideologemes in the research works of Mykola Sulyma

Abstract

The paper highlights the plots, myths, and ideologemes found in the scholarly legacy of Mykola Sulyma (1947–2023). Key themes include the myth about hetman Ivan Mazepa, the anti-myth of Mazepa and his followers, a pseudo-myth about Novorossia, the Kyiv-Mohyla Academy as a fragment of the European myth about Ukraine, the literary group ‘Urbino’ as a Ukrainian myth about Italy, and a pseudo-myth about the brotherhood of the Ukrainian and Russian peoples. Some of the mentioned myths and ideologemes were considered by the researcher occasionally, while others were addressed in his conference papers and published articles. M. Sulyma tirelessly defended thousand-year-old Ukrainian traditions in geopolitics, state-building, culture, and especially literature.

Keywords: myth, ideologeme, anti-myth, historiography, panegyrics, school drama, literary aggression of the ‘Russian world’.

* * *

М. Сулима чи не вперше звернувся до проблем міфологізації окремих історичних феноменів у 1999 році, коли взяв участь у міжнародній конференції „Міфи давні й сучасні між Італією й Україною”, що проходила у Венеції. Його доповідь складалася з двох епізодів: „Міф про Україну. XVIII ст.” і „Міф про Італію. XX ст.”; повний текст опубліковано 2006 р. у збірнику статей

М. Сулими¹. На перший погляд, автор розглянув два епізоди, ніби й не пов'язані між собою.

Епізод перший стосується Костянтина Секура, який народився на острові в Іонічному морі, тепер це Грецька Республіка; помер 1764 у Сербії, у чині архимандрита. До 1743 р. К. Секур був венеціанським підданим, а потім звернувся до російського представництва в Константинополі за дозволом їхати до Києва з метою навчання у Київській Академії, де здобували освіту студенти з різних країн – серби, чорногорці, греки, румуни, угорці, польсько-литовські піддані. Як писав Хведір Тітов у монографії „Стара вища освіта в київській Україні кінця XVI – поч. XIX в.”, в Європі у XVIII ст. спостерігалось „расширение просветительского влияния” Київської Академії², коли вихованців цього навчального закладу посилали в інші православні землі і вони влаштовували там школи. К. Секур подав „Прошення Митрополиту Рафаїлу Заборовському...”, висловивши бажання їхати в Київ, щоб „жить в Росії вѣчно”; тобто венеціанець апелював не до України, а до її „фрагмента” – Київської Академії; на цей час Україна вже була Київською губернією, а Академія, писав М. Сулима, – чи не останньою жаринкою, яка ще нагадувала про минулий міф України.

Так, мешкаючи на острові Зацинті (теперішня назва Закінф) К. Секур досконало вивчив елліногрецьку мову, а дізнавшись від жителів острова про Київську академію, із коліски латинської мови приїхав до Києва вивчати латину... Як показувала практика, уточнює М. Сулима, викладання латини в Київській Академії було на високому рівні. Документи свідчать, що постійна мовна практика з латини робила „питомцев Кіевской Академіи хорошими латинщиками. Многие из них по окончаніи Академіи служили переводчиками в государственных и ученых учреждениях,

¹ М. Sulyma, *Mif pro Ukrainu. XVIII st. Mif pro Italiu. XX st.* [v:] Idem, *Knyzhnytstva u semy rozdilakh. Zb. st.*, Kyiv 2006, s. 141–154.

² Khv. Titov, *Stara vyshcha osvita v kyivskii Ukraini kintsia XVI – poch. XIX v.*, Kyiv 1924, s. 219.

оставив после себя большое количество переводов”³. Не дивно, підсумував М. Сулима, що міф про латиномовний Київ і його Академію добрався до грецького острова Закінф.

У другому епізоді своєї венеціанської доповіді під назвою „Міф про Італію. XX ст.” М. Сулима писав про харківську літературну групу „Урбіно” – одну з найзагадковіших сторінок української літератури першої чверті XX ст., учасники якої намагалися „повернути славу Україні”, – колишню європейську славу. Організатором і натхненником групи „Урбіно” був Микола Хвильовий; до її складу входили: І. Дніпровський, О. Копиленко, М. Куліш, А. Любченко, Петро Панч, Ю. Смолич. Відомо, що група „Урбіно” видрукувала альманах „Квартали”. Але, зазначав М. Сулима, члени групи не оприлюднили свого маніфесту, якого, можливо, й не було. Ключем до реконструкції маніфесту групи „Урбіно”, звичайно ж, є назва групи: учені й письменники сходяться на тому, що вона пов’язана з ім’ям італійського художника Рафаеля, який народився в місті Урбіно. Отож, „члени групи вважали себе рафаелітами, людьми Відродження”⁴; до слів М. Куліша М. Сулима додав: „пізніше покоління, яке ввійшло в літературу в 1920-х рр. і в 1930-х рр. було репресоване, назвуть «розстріляним Відродженням»”. Ю. Смолич згадував, що Хвильовий мріяв про „азіатський ренесанс”, подібний до епохи європейського Відродження⁵.

Нам відомо, писав М. Сулима, як трагічно обірвані були всі поривання до уявного і до реального Відродження, яким цинічним було „цкування М. Хвильового та його літературних організацій”⁶, як нещадно витравлювали світлий міф про Італію, як

³ D. Vyshnevskiy, *Kievskaya Akademiya v pervoj polovine XVIII stoletiya (Novye dannye, otnosyashchiesya k istorii etoj Akademii za ukazannoe vremya)*, Kiev 1903, s. 106–108.

⁴ М. Сулима, *Міф про Україну. XVIII ст. Міф про Італію. XX ст.*, op. cit., s. 148.

⁵ Yu. Smolych, *VAPLITE i ya* [v:] „Literaturna Ukraina”, 1978, №39, 24 veresnia, s. 7.

⁶ М. Сулима, *Міф про Україну. XVIII ст. Міф про Італію. XX ст.*, op. cit., Kyiv 2006, s. 153.

новими міфами залякували і відгороджували Україну від Європи, навіть від тієї, що зберігалася хіба у культурологічних візіях.

* * *

Іван Мазепа: сюжет, міф чи ідеологема? На ці запитання М. Сулима, по суті, відповів у другому томі „Історії української літератури” (Київ, 2014 р.), а саме в розділі „Літературний процес доби зрілого бароко (др. пол. XVII – п. пол. XVIII ст.)”⁷, де відзначено, що в тогочасній літературі одне з чільних місць належало українській історіографії, якій притаманна була художньо-образна подача історичних сюжетів. Водночас акцентована готовність літописців не лише уславлювати, а й адекватно оцінювати постаті видатних діячів козацької доби, патетично подавати історію України, національну минувшину, заявляти про свої патріотичні почуття, звертаючись, зокрема, до сарматської доктрини, яка відкривала можливість українським козакам єднатися спільною генеалогією зі скіфами й сарматами. Цей міф у літературі бароко відпрацьовують не лише літописці й мемуаристи, – він приваблює і творців історичних віршованих творів⁸.

В огляді також відзначено, що вагому частку книжної поезії складали віршовані панегірики, писані польською і латинською мовами, зокрема й на честь гетьмана Івана Мазепи. Наведено спостереження В. Шевчука і Б. Криси про панегірики І. Мазепі, які творилися в 90-ті роки XVII ст. – у „час найбільшої державотворчої діяльності великого гетьмана”; зокрема конкретизовано, що вірші на герб Мазепи „вийшли з-під пера Д. Туптала, С. Мокрієвича, А. Стаховського, С. Яворського; <...> молитовно згадувалося ім’я І. Мазепи в анонімних різдвяних віршах”⁹. У поемі „Alcides rossiyiski...” („Алцід російський...”, 1695) Пилип Орлик реалізував широкий задум уславити можновладця,

⁷ *Istoriia ukrainskoi literatury*: 12 t., nauk. red. V. Sulyma, M. Sulyma, Kyiv 2014, t. 2. *Davnia literatura (druha polovyna XVI–XVIII st.)*, s. 344–357.

⁸ *Ibidem*, s. 350–351.

⁹ *Ibidem*, s. 484.

часом перебільшуючи кращі риси гетьмана, маючи намір, за словами О. Трофимук, „витворити ідеологему, яка могла б виконувати певні функції у світоглядній системі українців Гетьманщини”¹⁰.

Далі М. Сулима навів слушні зауваження Н. Пилип'юк про спільну домінанту всіх класичних, ренесансних і постренесансних, тобто барокових панегіриків – їхню складність, „де історія і політика змішуються з традиційною риторикою”, де факти „часто поступаються місцем вимогам пропаганди, дійсність переплітається з ідеалом”¹¹. Тобто, у поемі вибудовується нова міфологема / ідеологема. На ідеалізацію, на возвеличення українських державних мужів працює широкий спектр художньо-виражальних засобів – алегорії й символи, топоси й концепти, привнесені до української літератури зразками польськомовної поезії. Яскравий приклад – панегірик на честь Івана Мазепи Стефана Яворського „Echo głosu wołającego na puszczy...” („Луна голосу, що волає в пустелі...”, 1689). Ще більш важливу функцію у творенні ідеологеми відігравали прямі апеляції авторів барокової поезії до античних міфів, у випадку з Мазепою, героєм збірки Пилипа Орлика „Алцід російський...” – до образу Геркулеса / Геракла.

Метафорично-алегоричний метод відтворення історичного матеріалу практикували й автори шкільних драм, зокрема для розповіді про діяльність того ж таки Івана Мазепи; його постать асоціюється з князем Володимиром у драмі Феофана Прокоповича „Владимир” (1705 р.), зі старозавітним Йосипом у драмі Лаврентія Горки „Іосиф-патріарха” (1707–1708 рр.). На сторінках монографії М. Сулими „Українська драматургія XVII–XVIII ст.” визначено декілька можливих причин появи української історичної драми на початку XVIII ст. Одна з них –

¹⁰ О. Трофимук, *Literaturna tvorchist Pylypa Orlyka* [v:] P. Orlyk, *Konstytutsiia, manifesty ta literaturna spadshchyna. Vybrani tvory*, Kyiv 2006, s. 623, 641.

¹¹ N. Pylypiuk, *Pershyi panehiryk Kyievo-Mohylianskoï shkoly: yoho zmist ta istorychnyi kontekst* [v:] ZNTSh, Lviv 1992, t. 224, s. 26.

випереджаючий її історіографічний „вибух”, спричинений, можливо, „інтуїтивним відчуттям небезпеки, яка насувалася з Півночі, прагненням утвердити себе, зафіксувати своє героїчне минуле...”¹². Ці ж міркування логічно проєктуються і на процеси творення національних міфів чи міфологем. Аналізуючи драму „Владимир” у другому томі „Історії української літератури”, М. Сулима посилається на багатьох дослідників, які також уважали, що Феофан Прокопович мав на думці висвітлити давнім сюжетом сучасну йому добу, притаманні їй політичні колізії та вияви релігійного протистояння. Присвячуючи „Володимира” І. Мазепі, Ф. Прокопович на прикладі історії київського князя демонстрував глядачам, як нелегко очільникам країни ухвалювати доленосні рішення¹³.

Мазепі була присвячена й трагедокомедія Лаврентія Горки „Йосиф, патріарха...”. П'єсу поставили в київській Академії 1708 р.; у згаданій монографії М. Сулима привертає увагу до схеми, якою Лаврентій Горка показав – як саме стоятимуть хористи. За гіпотезою М. Петрова, та схема являє собою анаграму, можливо, імені й титулу гетьмана Іоанна Мазепи: **Jo(hannes) M(azepa) D(ux) U(krainae) S(upremus)** (Іоанн Мазепа, верховний князь український). М. Сулима писав: „Свідченням того, що Лаврентій Горка мав на меті прославлення видатних заслуг гетьмана Івана Мазепи, є створений у драмі образ Йосипа-управителя, якому вдалося врятувати від голоду багатьох людей і забезпечити майбутнє синам Ізраїля”¹⁴. Отже констатуємо, що тогочасні автори історіографічних і поетичних творів, по суті, вимальовуючи ідеалізований портрет, у нашому випадку гетьмана І. Мазепи, як і Пилип Орлик у поемі „Алцід російський...”, за словами О. Трофимук, адресували „послання українському гетьману і володарю, щоб таким чином спровокувати свої ідеї у суспільстві й витворити ідеологему, яка могла б зміцнити позиції козаць-

¹² М. Sulyma, *Ukrainska dramaturhiia XVII – XVIII st.*, vyd. 2-e, Kyiv 2006, s. 201.

¹³ *Istoriia ukrainskoi literatury*: 12 t., op. cit., s. 530–531.

¹⁴ М. Sulyma, *Ukrainska dramaturhiia XVII–XVIII st.*, op. cit., s. 207.

ко-шляхетських кіл на чолі з Іваном Мазепою як правлячої еліти України кінця XVII ст.”¹⁵.

У 1708 р. шведський король, як пише „Історія русів”, зі своєю армією „задумав був іти всередину Росії”, і тоді на землі Гетьманщини рушили й війська московитів¹⁶. Далі текст літопису вражає історичними паралелями й аналогіями до подій у сучасній Україні. Гетьман Мазепа звертається до народу з прокламацією: „Ми стоїмо тепер, Братіє, між двома проваллями, готовими нас пожерти, коли не виберемо шляху для себе надійного, щоб їх обминути. Воюючи між собою монархи, що наблизили театр війни до границь наших, <...> а ми між ними є точка, або ціль всього нещастя”¹⁷. Як відомо, гетьман Мазепа сповістив про угоду, укладену з Королем Шведським. Московити визнали це страшною зрадою, і на теренах Малоросії розгорнулась нова битва; її метою було знищення на всіх рівнях (фізичному, церковному, історико-культурному, ментальному) того, що вміщається в поняття ідеологеми **гетьман Мазепа** і похідної від неї ідеологеми **мазепинці**.

Так само плутано й фантазмагорично переповідає літопис і подальші дії імперців, які, прагнучи перекодувати ідеологеми гетьмана Мазепа, склали „свої вигадки, або байки, <...> начебто шведи, зневажаючи образи святі і топчучи їх ногами, змушували також і Мазепу зневажати їх і топтати ногами чудотворний образ богородичний...”¹⁸. За вказівкою Государя тоді ж у місті Глухові обрано було гетьманом Малоросійським Івана Скоропадського. По закінченні коротких урочистостей <...>, – повідомляє „Історія русів”, – <...> у дев’ятий день того ж Листопада, кинуло на Мазепу вічне прокляття, або анафему”¹⁹. Історичний парадокс проявився у проголошенні гетьманові, відомому меценатові

¹⁵ О. Trofymuk, *Literaturna tvorchist Pylypa Orlyka*, op. cit., Kyiv 2006, s. 627.

¹⁶ *Istoriia rusiv*, pereklad I. Drach, Kyiv 2003, s. 262.

¹⁷ Ibidem, s. 263.

¹⁸ Ibidem, s. 271.

¹⁹ Ibidem, s. 2271–272.

Церкви, анафемі в присутності й за участі Феофана Прокоповича – автора трагедокомедії „Владимир”. Це було кероване Петром I та його поплічниками ідейно-когнітивне перекодування **ідеологем Мазепа і мазепинці**, а засоби перекодування були антилюдські, гранично криваві, мета – повне й остаточне підкорення України, яка збунтувалася.

До перекодування **ідеологеми гетьман Мазепа** долучалися й автори інших тогочасних історіографічних творів, а саме Максим Плиска, Василь Рубан, Олександр Безбородько, Олександр Рігельман. Свої політичні пріоритети автори висловлювали принагідно: так, учасників чорної ради в Ніжині М. Плиска назвав „своевольной чернью”, „сумасбродными своевольцами”, „сумасбродным и пьяным войском гайдамацким”. Симпатії літописців були на боці гетьманів П. Конашевича-Сагайдачного, П. Дорошенка, упереджене ставлення виявлялося до І. Брюховецького, Ю. Хмельницького, І. Мазеви, а недоброзичливе – до гетьмана П. Орлика²⁰. У компілятивних літописах др. п. XVIII ст., писаних царськими генералами, також трапляються контрверсійні оцінки. О. Рігельман, автор „Лѣтописного повѣствованія о Малой Россіи, ея народе и о козаках вообщѣ”, в одному місці писав, що козаки як спільнота заявили про себе ще в 948 р., що походять вони від роксоланів, тоді як донські козаки – від черкесів; в іншому місці автор різко засуджував самостійницькі прагнення очільників Гетьманщини, а руйнування Запорозької Січі назвав „логічним” і „виправданим”. Багато хто з гетьманів дістав у Рігельмана негативну оцінку. І. Мазепа у нього, звичайно ж, „измѣнник”²¹. Отже, **ідеологема І. Мазеви** була цілком перепрограмована і перекодована, для москалів вона й досі служить лайкою, звинуваченням, негативним маркуванням супротивника.

* * *

²⁰ *Istoriia ukrainskoi literatury...*, op. cit., s. 715.

²¹ *Ibidem*, s. 712.

Міф про Новоросію. Як небайдужий свідок збройної агресії Московії, яка 26 червня 2014 року на території окремих районів Луганської та Донецької областей України проголосила незнане квазідержавне утворення Союз народних республік – Новоросію, М. Сулима написав статтю „Дещо про «Новоросію»”²². До своїх аргументів він долучив „Лѣтописные заметки о событиях в Новороссии (1740–1806)”, опубліковані 1890 р. відомим істориком Олександром Лазаревським (1834–1902)²³. Цю пам’ятку зберіг мешканець с. Федварі, Александрійського повіту, Херсонської губернії на прізвище Щербак, який, можливо, був колекціонером старовини, зокрема й згаданих записок, своєрідного синопсису, на сторінках якого відтворено низку розрізнених історичних, суспільних, церковних, військових епізодів, природних явищ, побутових фактів, що засвідчують реалії життя у XVIII ст. колишнього „дикого степу”; цими фактами правдиво задокументовано політику російських царів та інших можновладців, спрямовану на загарбання Причорноморських земель Південної України. Реально Російська імперія у XVIII ст. до Новоросії включила, окрім володінь Османської імперії в Північному Причорномор’ї, землі Вольностей Війська Запорозького Низового і Кримського ханства.

Цією статтею М. Сулима повертав читачів 2015 р. до справжніх історичних подій XVIII ст., показуючи зафіксовані в приватних записках реальні факти того, як імперія захоплювала не дикий степ, а заселені різними народами землі, як росіяни, писав дослідник, „втручалися в усталене церковне життя, як вдавалися до переміщення навчальних закладів з одного міста в інше, до необхідних їм перейменувань, закладаючи в такий спосіб міні, які колись вибухнуть”²⁴. Далі М. Сулима робить висновок:

²² М. Sulyma, *Deshcho pro „Novorosiіu”* [v:] M. Sulyma, A. Shpytal, „Nikogda my ne budem brat’yami...”: literaturna ahresiia „russkoho mira”: zbirnyk statei, Kyiv, 2015, s. 43–47.

²³ *Лѣтописныя замѣтки о событияхъ в Новороссіи (1740–1806)* [v:] „Kievskaya starina”, 1890, mart, s. 60–64.

²⁴ М. Sulyma, *Deshcho pro „Novorosiіu”*..., op. cit., s. 44.

„Фактично на цій території відбувалася, так би мовити, апробація «руського мира»: незворушне нав'язування своїх поглядів, свого світобачення...”²⁵, додамо – і цілого життєвого укладу. Крім того, Новоросія могла відігравати роль плацдарму, де мали зосереджуватися російські війська. Проект передбачав вигнання турків із Європи та відновлення грецької імперії. Далі М. Сулима ставив пряме запитання: „Чи не є реанімацією цього проекту спроба В. В. Путіна відібрати в Україні східні та південні області, щоб далі рухатися до Греції <...>”²⁶, тобто – до Європи?

Як і тепер на тимчасово окупованих територіях, імперські пропагандисти XVII–XVIII ст. прославляли благодійний вплив Росії на економічний розвиток т. зв. Новоросії, звеличували Г. Потьомкіна, що буцімто побудував Катеринослав, Миколаїв, Херсон, Сімферополь і навіть Севастополь (хоча до приїзду цариці це було місто Ахтіяр).

Натомість із іншої публікації в „Киевской старине” за 1890–1892 рр. М. Сулима наводить свідчення іноземців, які бували в тих краях і потім описували картини жахливої безгосподарності, нелюдського ставлення москалів-колонізаторів до місцевого люду, писали про невдало й погано зведені фортеці, кораблі, збудовані з сирого дерева, зруйнований Старий Крим, Феодосію, Кафу, Керч²⁷. Спростовуючи **міфологему про Новоросію**, нібито заселену росіянами, М. Сулима подав відомості про представників різних народів, що мешкали на цих землях, зокрема й українців. Так, за переписом 1897 р. у Таврійській губернії українці складали 42% від населення, у Херсонській губернії – 53,5%. Тому й висновок М. Сулими категоричний: „Фейк ваша Новоросія...!”²⁸. Це був заклик до об'єктивного наукового бачення давнини, до спротиву агресивній політиці

²⁵ Ibidem, s. 45.

²⁶ Ibidem, s. 45.

²⁷ Н. Esikov, *Puteshestvie imp. Ekateriny II v Yuzhnyuyu Rossiyu v 1787 godu* [v:] „Kievskaya starina”, 1890–1892 hh.

²⁸ М. Sulyma, *Deshcho pro „Novorosiю”...*, op. cit., s. 47.

оскаженілого сусіда, до будь-яких спроб нав'язування сучасному світу шкідливих ідеологем, здатних набувати чину руйнівних геополітичних орієнтирів.

* * *

Заключний епізод – *ідеологема про народів-братів* – це коротка презентація останньої дослідницької роботи М. Сулими, власне колективного збірника (у співавторстві із Анатолієм Шпиталем), невеликим накладом опублікованого в Києві 2015 р. До неї М. Сулима подав шість розділів, найбільший з них – „Никогда мы не будем братьями...” із підзаголовком „Україна й українці очима російських письменників ХХ – початку ХХІ ст.”.

У свідки свого викриття агресивної багатовікової облуди – нав'язуваної міфологеми про народів-братів – М. Сулима прикликав російських письменників, починаючи з Александра Блока і Максима Горького. Зокрема, учений згадав лист Горького до київського видавництва 1926 р., в якому заборонив перекладати „хохлацькою” мовою його роман „Мать”.

У дослідженні названо імена й твори 65 авторів, – прозаїків і поетів, есеїстів і літературознавців, – твори яких подано із заголовками, цитатами, датами створення, аналізом змісту (хай і неповним). Без детального розгляду наведених прикладів зазначу, що цілісна картина сприйняття росіянами українців і всього українського – антипатична, потворна, заряджена невиліковним вірусом зневаги, а то й ненависті.

Поіменний перелік виглядає так: А. Блок, М. Горький, Д. Самойлов, В. Єрофєєв, Й. Бродський, Л. Посєв, Ю. Алешковський, С. Ліпкін, І. Ліснянська, Н. Садур, М. Лайков, Л. Бородін, М. Єлізаров, Л. Гіршович, А. Льовкін, А. Корабльова, Є. Поляков (головний редактор „Литературной газеты”), С. Мінаков і О. Яровий, Є. Водолазкін, В. Лошак, П. Крусанов та інші. На сторінках їхніх творів неодноразово продемонстровано презирство до української мови, до її носіїв, до їхніх прагнень; зневага до національного одягу, до їжі, до напоїв тощо. Українські прізвища носять герої-зрадники, донощики, шпигуни,

представники каральних органів („трійок”, які знають лише пити, гулять і виносити два вирокі: розстріл або штрафна рота); українець Калюжний виявився гомосексуалом... Відомий письменник-емігрант Юз Алешковський у різдвяному романі „Перстень в футляре” від імені персонажа так висловлюється про розпад СРСР і про державну самостійність України: „До чего же не величественно подыхает грандиозная Империя, до чего же пошло врезает она дуба! Всякая бывше-партийная шобла самостийно поднимает чубатые головы. Украина сама загоняет шевелюру в петлюру...” (1993)²⁹.

На дещо ширшу цитату з дослідження М. Сулими заслуговує квітнєве число за 1998 р. часопису „Москва”, де в розділі „Писательская тетрадь” надруковані нотатки Михайла Лайкова „Гуляй, Украина! (осень 1996 – осень 1997)”. Як уточнюють ці ж нотатки, до села Голубівки, що під Дніпропетровськом, письменник мав і приватну справу, – бажав набути клаптик земельки під власний город; ну а поміж ділом побачив сільських хлопчаків, які грали у війну між українцями і росіянами, бо вчителька розповіла їм про знищення російським військом під командуванням Меншикова міста Батурина, через що нібито й не радила дітям учити російську мову³⁰. У своїх нотатках М. Лайков оскаржував багато що: йому не подобається підручник з історії України І. Крип'якевича, і те, що „Слово о полку Ігоревім” вважається українською пам'яткою. З неприязню апелює він до „Історії русів” – „книжки, роковым образом повлиявшей на становление и развитие украинства”, книжки, яка „определила и то, что называется национальной идентичностью”; а як дратує автора нотаток звучання прізвищ Мазепа, Петлюра, Бандера³¹. Дратують його й дрібніші речі: портрети на купюрах, хліб, Кравчук і Кучма (ними „государства заканчиваются, а не начинаются”), освіта („государство готовит себе рабов”). А ще М. Сулима

²⁹ Ibidem, s. 11.

³⁰ Ibidem, s. 12.

³¹ Ibidem, s. 13.

звернув увагу на міркування М. Лайкова про українське православ'я:

Странная бедность украинского православия на святых подвижников. Ни одного, чей духовный подвиг может быть сравним с подвигом Сергея Радонежского или Серафима Саровского (Антоний и Феодосий Печерские – это история Древней Руси, иной страны, иного народа, не украинского). Украинские монастыри – культурные, политические, хозяйственные центры. Ничего похожего на Оптину пустынь и ее старцев. Крупнейшая фигура украинского православия Петр Могила – просветитель, организатор – по происхождению молдаванин, иезуитский воспитанник, выросший в польских магнатских кругах³².

А ось враження М. Лайкова від українських ікон XVII–XVIII ст.: „то же впечатление, что от чтения украинской истории: несчастная страна, нечистое место...” (і з такими думками, – коментував М. Сулима, – „в сельсовет по делу об огороде...”?!). Ну і, звичайно, „привыкла Украина жить на чужой счет”, „раньше Украина была на содержании в России”. А ще – український народ завжди „чувствовал свою общерусскую принадлежность, кровное и духовное родство с великороссами и белорусами” і т. д., і т. ін.³³

На диво досконало обізнаний із сучасною російською літературою, М. Сулима гірко зауважує: його найбільше вражає те, „що ці нотатки підписав до друку письменник Леонід Бородин – той, що сидів в одній камері з Василем Стусом, той, хто був очевидцем останнього періоду життя українського поета-дисидента...”³⁴.

До цього матеріалу під рубрикою Р. С., аби не створювати враження тенденційної вибіркості, М. Сулима додав імена російських письменників – В. Шендеровича, Л. Рубінштейна, Б. Акуніна, В. Сорокіна, А. Бившева, В. Пелевіна, Т. Толстую, – які не співають в одному хорі з А. Прохановим, А. Дугіним та ін.,

³² Ibidem.

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem.

„а висловлюють тверезі й виважені думки, до яких, на жаль, у Росії не хочуть прислухатися”³⁵.

Можливо, такі спроби опротестувати чи й викрити ідейну агресію „русского мира” підпадали під категорію „голосу волаючого в пустелі”, але й мовчати свідомий патріот України Микола Сулима не міг, він реагував на відвертий фальсифікат своїми аргументами, відкриваючи істинне обличчя агресора.

Отже, сюжети, міфи й міфологеми, розглянуті за працями М. Сулими, позірно один від одного віддалені – змістом, часом виникнення, мірою відбиття в літературі, глибиною проникнення в культуросферу українського соціуму, – і все ж одну місію вони виконали суголосно: засвідчили неабиякий інтерес дослідника до феномену міфотворчості / ідеологемотворчості як дієвого чинника формування національної ідентичності, державницької позиції в колах еліт, а також як пошуку шляхів і засобів протидії псевдоміфам і злочинним ідеологемам на просторах постколоніальної / пострадянської України.

References

- Esikov H., *Puteshestvie imp. Ekateriny II v Yuzhnuyu Rossiyu v 1787 godu* [v:] „Kievskaya starina”, 1890–1892 hh.
- Istoriia rusiv*, pereklad I. Drach, Kyiv 2003.
- Istoriia ukrainskoi literatury*: 12 t., nauk. red. V. Sulyma, M. Sulyma, Kyiv 2014, t. 2. *Davnia literatura (druha polovyna XVI–XVIII st.)*.
- Lntopisnyya zametki o sobyitiyakh v Novorossii (1740–1806)* [v:] „Kievskaya starina”, 1890, mart, s. 60–64.
- Pylypiuk N., *Pershyi panehiryk Kyievo-Mohylianskoi shkoly: yoho zmist ta storychnyi kontekst* [v:] ZNTSh, Lviv 1992, t. 224, s. 25–43.
- Smolych Yu., *VAPLITE i ya* [v:] „Literaturna Ukraina”, 1978, №39, 24 veresnia.
- Sulyma M., *Deshcho pro „Novorossiiu”* [v:] M. Sulyma, A. Shpytal, „Nikogda my ne budem brat'yami...”: literaturna ahresiiia „russkoho mira”: zbirnyk statei, Kyiv, 2015, s. 43–47.
- Sulyma M., *Mif pro Ukrainu. XVIII st. Mif pro Italiyu. XX st.* [v:] Idem, *Knyzhytsia u semy rozdilakh. Zb. st.*, Kyiv 2006, s. 141–154.

³⁵ Ibidem, s. 38.

Sulyma M., *Ukrainska dramaturhiia XVII – XVIII st.*, vyd. 2-e, Kyiv 2006.

Titov Khv., *Stara vyshcha osvita v kyivskii Ukraini kintsia XVI – poch. XIX v.*, Kyiv 1924.

Trofymuk O., *Literaturna tvorchist Pylypa Orlyka* [v:] P. Orlyk, *Konstytutsiia, manifesty ta literaturna spadshchyna. Vybrani tvory*, Kyiv 2006, s. 621–703.

Vyshnevskiy D., *Kievskaya Akademiya v pervoj polovine XVIII stoletiya (Novye dannye, otnosyashchiesya k istorii etoj Akademii za ukazannoe vremya)*, Kiev 1903.